

Mirela ROZNOVEANU

Note de vacanță

Armenia o țară asediată

Vizitatorul nu trebuie să se uite pe hartă ca să vadă că Armenia pare o țară asediată. Șoapta conversațiilor, atmosfera precaută de pe străzile Erevanului, reclamele în trei alfabetice (armean, chirilic, latin) îl avertizează la fiecare pas, parcă, asupra unei primejdii iminente. Limba rusă, a doua limbă a țării, se aude pretutindeni, în timp ce engleza își face și ea loc, luând uneori locul francezei. Dacă nu știi armeană, poți fi iertat. Dar nu capeți iertare dacă-i spui vânzătorului de la piață sau trecătorului că nu înțelegi rușeste. Sufletul armean încearcă să supraviețuiască eroic în aceasta schizofrenie lingvistică, consumând energii uriașe, căci totul trebuie scris în trei limbi sau cel puțin două, de la ghiduri turistice sau cărți de specialitate, până la titrarea filmelor de la televizor. Panica, frica de o invazie iminentă sau un

nou măcel, adânc săpate în creierul oamenilor, vin din oboseala invaziilor repetate, a secolelor de luptă pentru supraviețuire, luptă încă neîncheiată, pentru că multe drame au rămas nerezolvate sau nepedepsite în istorie. Genocidul e o rană pe care am văzut-o sângerând în toate conversațiile mele în Armenia. Absența justiției naște monștri atemporali, în sensul că poate stagna o lume întreagă din mersul ei în istorie, obligând-o mereu să se reîntoarcă, să trăiască în trecut.

Turcii, perșii, rușii au rupt în ultimul mileniu hălci bune din teritoriul țării. Armenia de azi nu se întinde decât pe ceva mai mult de o zecime din suprafața ei istorică.

Pentru a acapara noi spații geografice, Turcia a trecut la începutul acestui secol la "curățirea" unui vast teritoriu de populația armeană, lucru îndeplinit cu succes între 1915-

1917 sub privirea nepăsătoare a marilor națiuni ale lumii. Pe de altă parte, vecinătatea cu Georgia, o țară creștină în această mare islamică formată din Turcia, Azerbaidjan, Iran, nu a fost nici ea prea prietenoasă în timpul imperiului sovietic și mai cu seamă în timpul lui Stalin. Am resimțit suflul marelui imperiu de veghe, ca o undă de gheață care mi-a paralizat de multe ori zâmbetul, deși credeam că Armenia e țara glumelor. Eram adeseori adusă fără voie în ceva care îmi amintea de atmosfera anilor în care tata mă plimba în brațe pe lângă parcul din Constanța vorbindu-mi de ocupanții care îngrădiseră parcul cu sârmă ghimpată ca să fie numai al lor. Printr-o ironie a istoriei, Rusia, care a supus Armenia de mai multe ori în ultimile trei sute de ani, este singurul ei aliat în contextul geopolitic de azi.

M-au izbit în mod plăcut de la început gustul bun al aerului în care se simt munții, culoarea brună a pământului, la fel ca în România (pământul Americii e roșietic), lumina tare și dulce în același timp. Dincolo de Marea Neagră, care nu e foarte departe, doar la o aruncătură de băț în comparație cu distanțele măsurate de pe continentul american, era România și mai ales Constanța, orașul copilăriei și adolescenței mele. Veneam la Erevan de la New York și am înțeles cât de dor îmi era de țară. Armenii seamănă la suflet cu românii, obosiți de vitregia secolelor și sărăcie, individualiști, lenevoși sub suflul puternic al Asiei, versați în știința compromisurilor supraviețuirii, cu

sufletele modelate de o ortodoxie care permite comunicarea directă cu Dumnezeu. Cu o singură deosebire: armenii nu uită nimic. Faptul că eram româncă mi-a adus simpatii neașteptate. Am avut acces la lucruri scumpe sufletului și spiritului armean. Așa mi s-a dezvăluit acea parte de suferință pe care armenii o ascund orgolios și am avut posibilitatea să înțeleg adâncul spirit religios al Armeniei, luptătoare pentru creștinătate, plătind pentru asta în istorie, dar și câștigând în sensul că și-a păstrat, grație creștinismului, identitatea și ființa națională. Supraviețuirea Armeniei ca stat și națiune contrazice logica istoriei și faptelor ei. De aceea ea poate fi considerată un miracol al lui Dumnezeu.

Muntele Ararat, chiar dacă azi pe teritoriul Turciei, este simbolul Armeniei. L-am putut vedea din Erevan în întreaga splendoare, acoperit de zăpezi veșnice. Alături de el, Micul Ararat creează o senzație maternă, o maternitate primordială, de început de lume. A fost un noroc să-i pot vedea, pentru că munții sunt învăluți de obicei în ceață. Ca o lentilă de aproape șapte mii de metri, Araratul produce efecte de lumină miraculoase, unice. Această lumină aruncată peste valea roditoare înconjurată de munți creează o stare de atemporalitate, grație și, spun fără să mă sfiesc, sfințenie. Pentru că Valea Araratului este locul unui alt început semnificativ pentru umanitate. Dacă Biblia ne spune că muntele Ararat a dat o nouă șansă de exi-

Armenia -

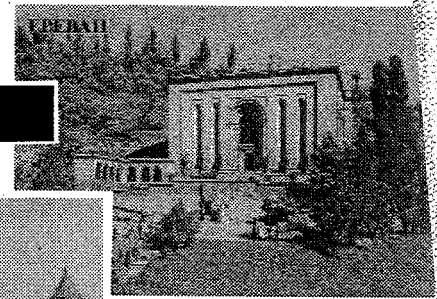
o țară asediată

(URMARE)

stență speciei umane, fiind după potop primul petec de pământ pentru Noe și Arca lui, Valea Araratului consemnează începutul oficial al creștinismului.

Armenia a fost în istorie prima națiune care a declarat creștinismul religie oficială, în anul 301, înainte de Constantin cel Mare, care în 315, prin Edictul de la Milan, consfințește același lucru pentru Imperiul Roman. În bătălia cumplită din 451, Armenia a trebuit să-și apere dreptul la credința creștină. Zoroastrismul, religia focului și pietrelor, cărora le-a luat locul un secol mai târziu religia Coranului, au fost înfrânte. În 405, Mesrob Mashtots a inventat alfabetul armean. În secolul al IV-lea, Movses Khorenatsi, supranumit "părintele istoriei", a scris prima istorie a Armeniei. Încă o epocă de efervescență culturală venită după atâtea altele (căci prima a coincis cu aceea a Sumerului) începe odată cu creștinismul. Nu departe de Erevan se găsește prima biserică construită în istoria creștinătății. Sfânta Catedrală de la Etchmiadzin este un loc de pelerinaj la fel de important ca și Catedrala Sfântului Petru din Cetea Vaticanului.

Am avut norocul să văd Catedrala Etchmiadzin construită în anul 303, locul sfânt al Armeniei și armenilor de pretutindeni, locașul lui Catholicos, Patriarhul Armeniei, în duminică Florilor. Tot în șoaptă mi s'a vorbit de boala grea a lui Catholicos și iminentul lui sfârșit, care, iată, a devenit din nefericire o realitate, deschizând lupte

grele de succesiune la scaunul de la Etchmiadzin. Ascultând istorii vechi și sorbind din farmecul locului, plin până la refuz de credincioși purtând ramuri de salcie în mâini, am fost uluită să văd înaintea ochilor mei o imagine familiară, căci biserica Armenească din București este copia Etchmiadzin-ului.

Și s'a mai întâmplat atunci o altă minune: în noaptea de dinaintea mării sărbători, înfloriseră toți copacii Văii Araratului.

Etchmiadzin a fost lărgită de-a lungul secolelor prin adăugiri succesive. Centru cultural și spiritual al Armeniei, Etchmiadzin reprezintă locul în care au rezistat și s'au dezvoltat literatura, arta miniaturilor, filosofia, astronomia, teologia în ultimele 17 secole. Aici a fost inventat scrisul armean și s'a

scris istoria Armeniei. Punct de rezistență politică și culturală, Etchmiadzin este simbolul unității armenilor risipiți în toată lumea. Tezaurul catedralei consemnează acest drum glorios și sângeros totodată. În interiorul catedralei, altarele succesive de sub domul cupolei, picturile de pe plafon și pereți cu motive regăsite în manuscrisele cu miniaturi, icoanele alcătuiesc nu doar un drum inițiativ întru sfințenie, dar un traseu întru frumos, căci dumnezeirea și sfințenia se revelează prin artă. Această artă este reprezentată sublim de manuscrisele religioase împodobite cu miniaturi. Ca să le văd pe îndelete, m-am dus la *Matenadaran - Institutul Mesrop Machtotz de manuscrise vechi* - ridicat în contraforturi parcă sumerieni pe cea mai înaltă culme a Erevanului.

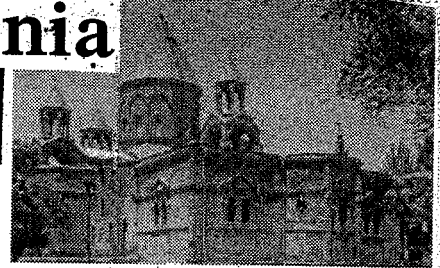
Pe lângă manuscrisele din secolul IV, abia respirând sub povara timpului, mi-au atras atenția la *Matenadaran* trei Evanghelii din secolul al XI-lea, ale căror miniaturi întrec orice imaginație. Este vorba de *Evangheliarul de la 1053*, de *Evangheliarul supranumit de la Beguntz*, terminat în 1060, și de *Evangheliarul de la Moghni*, unul din capodoperele miniaturii armenice. În aceste manuscrise despre

Armenia

o țară asediată

(URMARE)

care s'au scris exegeze, iconografia manuscriselor și stilul miniaturilor ating o armonie și claritate perfectă. Legăturile din argint lucrate cu artă, decorațiile dantelate, regnurile vegetal și animal duse în reprezentarea lor până la fantastic, sunt rodul unei imaginații dinamice și unei bogății artistice ce au influențat iconografia manuscriselor religioase în tot spațiul creștinătății.

O altă bogăție a Armeniei o reprezintă bisericile și mănăstirile. Prin dimensiuni și stil ele m-au dus iar cu gândul la spațiul românesc. Astfel, numai în Erevan sunt 16 biserici de importanță religioasă, culturală și istorică. Am să amintesc pe Sf. Sargis (sec. XIX), acum în reconstrucție, consacrată sfântului care a decis credința ortodoxă a Armeniei; și pe St. Gevorg (IV), cea mai veche biserică din Erevan, într-o stare avansată de distrugere, dar care a început să fie reconstruită. M-am găsit în aceleași spații de reculegere făcute pe potrivă făpturii umane, spații prietenoase, cu altare luminate de lumânări, cu broderii împodobind mesele cu sfințele cărți, cu femei rugându-se în genunchi, dar și bărbați. Era Săptămâna Mare în Armenia, cu o săptămână înaintea noastră, dar m-am simțit ca acasă și am putut să mă rog, ceea ce n'am putut face cu câteva luni în urmă, când am vizitat Domul din Florența și Catedrala Sfântul Petru din Roma. La Roma și Florența m-am pierdut în spațiile fastuoase, gigantice, decorate cu marmură și aur, invadate de o mare de turiști.

Din nefericire, atât din cauza programului încărcat, dar și a timpului ploios și rece, nu am avut șansa să ajung la biserică Hairavank (IX) din Kamo, pe malul lacului Sevan (nume uratrian însemnând "țara lacurilor"). Nu am putut ajunge să văd nici faimoasele khachkars (cruci din piatră unice prin stilul lor) de la Yeghvard, dar m-am mulțumit cu o khachkar din curtea Catedralei din Etchmiadzin. Catedrala de la Odzoun (sec. VI), mănăstirea de la Tanahat (sec. V), complexul de mănăstiri de la Goshavank (sec. XII), Voskepar (VI), Makaravank (XI) și atâtea alte locuri cu nume enigmatice rămân pentru mine locuri de vizitat, probabil, în viitor.

Nu aș vrea să termin pe o

notă depresivă aceste însemnări din călătoria mea neașteptată în țara mănăstirilor și a începutului creștinismului. Dincolo de toate, Armenia este optimistă și luptătoare. În plus, ea se pregătește azi pentru o importantă sărbătoare. În anul 2001 se vor aniversa 1700 de ani de creștinism. Armenia speră că această celebrare va pune în lumină atât puterea ei istorică de a susține un ideal, cât și permanența ei, căci istoria acestei țări se suprapune începutului istoriei înseși. Mai cred că aniversarea a 1700 de ani de creștinism ar trebui să-i spună Armeniei ceva în plus: că dacă vrea să meargă în forță înainte, adevându-se la viitor, să fie înțeleaptă, punând deoparte sau amânând măcar pentru un timp conflictele nerezolvate. Pentru că aceste conflicte imposibil de rezolvat în prezent o țin pe loc. Dacă a supraviețuit trei milenii, Armenia nu are de ce să se teamă pentru viitorul ei. "Pământul, teritoriile unei țări se duc și se întorc la ea de-a lungul istoriei, pământurile se mișcă, nu are sens să trăiești obsedat de pedeapsă. Uite-i, pe Japonezi ce bine au știut ei să se prefacă că au trecut peste ce li s'a întâmplat în al doilea război și ce bine le-a mers", mi-a spus prietena mea, poeta Aurora Cornu, abia venită de la Paris, cu care mă plimbam într-o seară prin Manhattan discutând despre călătoria mea la granița Asiei. Și am realizat că istoria Armeniei conține adevăr cu prisosință. După care, căzută din această supratemporalitate filosofică în prezentul zilei următoare, am început să mă gândesc încrâncenată la Basarabia și Bucovina, la românii deportați în Siberia și câte și mai câte. Să fie supunerea singura alternativă posibilă? Așteptând pe peron subway-ul de dimineață în drum spre Universitate, l-am rugat pe Dumnezeu să mă ajute să înțeleg ce anume contează în umila noastră limitare temporală: supraviețuirea pur și simplu, cu orice preț, sau încercarea de a supraviețui în numele unei idei sau ideal? Care duce atât de des la închisoare, suferință, dezrădăcinare, moarte? Iată o întrebare la care se pare că nu există doar un singur răspuns.

Mirela ROZNOVEANU